

STORTINGET

Representantforslag 275 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Sylvi Listhaug og Himanshu Gulati

Dokument 8:275 S (2024–2025)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Sylvi Listhaug og Himanshu Gulati om en riktigere dimensjonering og bedre prioritering innen høyere utdanning

Til Stortinget

Bakgrunn

En god utdanningssektor er avgjørende for å utvikle morgendagens talenter og arbeidskraft. Fremtidig verdiskaping og velferd er avhengig av en velfungerende utdannelsessektor som sørger for at det verdiskapende arbeidslivet får arbeidskraft.

I Norge har man i mange år snakket om en «utdanningseksplasjon». Antallet studenter har økt år for år, og budsjettene til høyere utdanning har est ut, samtidig som både det verdiskapende arbeidslivet og deler av velferdsstaten mangler arbeidskraft. For å få rettet opp i dette må det prioriteres klarere, incentivene til å satse på utdanninger arbeidslivet etterspør, må styrkes, og fagskolene må få betydelig større kapasitet.

Mangfold, kvalitet og behov

Utdannings- og forskningssektoren er svært bred og mangfoldig og er i hovedsak offentlig finansiert. Sektoren har derfor en plikt til å ta hensyn til behovene i arbeids- og samfunnslivet. Det var 302 000 studenter registrert i høyere utdanning i Norge i 2024. Til sammenligning var det 272 500 studenter i 2014, 173 000 i 1994 og 88 000 i 1984. Dette er en særdeles kraftig økning, også når man tar hensyn til den generelle befolknings-

veksten. Til tross for den kraftige økningen i studentantallet utdannes det blant annet for få ingeniører, teknologer, leger og helsearbeidere. NHOs kompetansebarometer har i mange år på rad vist at bedriftene sliter med å finne ønsket kompetanse. Seks av ti NHO-bedrifter oppgir å ha et udekket kompetansebehov. Flest bedrifter melder at de har behov for ansatte med fagbrev eller fagskoleutdanning. Håndverksfag og tekniske fag/ingeniørfag er sterkt etterspurt, og det samme er IKT-kompetanse innenfor flere områder.

Forslagsstillerne vil påpeke at norsk næringsliv i svært stor grad er bygget på realfagskunnskap. Prosessindustri og vannkraft har vært sentrale drivere for verdiskaping og la grunnlaget for det moderne velferdssamfunnet. I en særstilling kommer petroleumsindustrien. Oljeeventyret ville vært umulig uten ingeniører og geologer. Det er verdt å minne om at i 2024 ble statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten anslått til 701 mrd. kroner, og for 2025 er anslaget 643 mrd. kroner. Siden produksjonen startet tidlig på 1970-tallet, har verdien av olje- og gassproduksjon bidratt med om lag 24 000 mrd. kroner til Norges brutto nasjonalprodukt. En bedre illustrasjon på betydningen av realfagenes rolle er vanskelig å finne.

Helsedirektoratet skriver at helse- og omsorgstjenesten sysselsetter mellom 15 og 20 prosent av arbeidstakerne i Norge og er den næringen som rapporterer om størst mangel på arbeidskraft i Navs årlige bedriftsundersøkelse. Perspektivmeldingen 2024 viser et behov på 180 000 personer i helse- og omsorgssektoren i 2060.

Man ser også et stort behov for folk med høyere utdanning innen IKT i Norge. En rapport fra Samfunnsøkonomisk Analyse, utarbeidet for blant annet IKT Norge, viser at det vil være behov for 40 000 flere sysselsatte med IKT-utdanning innen 2030. En annen rapport

fra Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) fremhever at IKT-yrkene vokser sterkere enn andre yrker, og at det er stor mangel på fagpersoner til enkelte IKT-yrker, som programvareutviklere og sikkerhetsanalytikere.

Forslagsstillerne vil også vise til Martin Bech Holte og hans bok «Landet som ble for rikt», der han argumenterer for at for få nordmenn studerer realfag, og at dette er en utfordring for verdiskapingen i Norge. Man ser også at NITO – Norges ingeniør- og teknologorganisasjon understreker at det er behov for langt flere ingeniører for å møte etterspørselen i arbeidslivet, og at mangel på ingeniører vil skape store utfordringer for norsk industri og innovasjonskraft.

Offshore Norge lanserte vinteren 2024 en rapport som belyser de nåværende og fremtidige kompetansebehovene i energibransjen. Også den rapporten fremhever et stort behov for ingeniører og fagarbeidere og trekker frem at det er avgjørende at Norge satser på ingeniør- og fagarbeiderutdanninger for å sikre at landet har den nødvendige kompetansen til å møte fremtidens utfordringer. Offshore Norge trekker frem fagområdene geologi, geofysikk og reservoar som særlig viktige for fortsatt verdiskaping innen sektoren.

Norges velstand avhenger av realfagene, og det er en reell bekymring både i akademien, i verdiskapende industri og næringsliv og innen helse- og velferdssektoren for kompetansegapet. Dette er en situasjon som krever handling. Norge står overfor en varslet kompetanskriser dersom en ikke evner å legge om kursen. Mangel på ingeniører vil skape store utfordringer for norsk industri og innovasjonskraft og svekke norsk forskning.

Forslagsstillerne vil også påpeke at EU nå vil satse tungt på høyere utdanning innen realfag gjennom EU-kommisjonens plan for «the Union of Skills» (kompetanseunionen). Realfagsmålet for høyere utdanning er at 32 prosent av studentene skal velge realfag, og at minst 5 prosent av doktorgradsstipendiater skal ta graden innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT).

Denne satsingen må Norge møte offensivt, gjennom en klar prioritering av realfagene fremfor andre fag. «Utdanningsekspløsjonen» har medført en overrepresentasjon av studenter innen en del tradisjonelle universitetsfag, spesielt innen humaniora og samfunnsfag. Dette fører til et overskudd av kandidater med kompetanse som ikke nødvendigvis samsvarer med arbeidsmarkedets behov. En rapport fra SSB peker på at det kan oppstå ubalanse mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft med forskjellige typer utdanning i fremtiden, noe som kan resultere i både arbeidsledighet og mangel på kvalifisert arbeidskraft i ulike sektorer.

Forslagsstillerne mener at en dimensjonering av studieplassene som er mer i tråd med arbeidslivets behov, er en fordel ikke bare samfunnsøkonomisk – det vil

også være gunstig for studiekvaliteten innen både humaniora og samfunnsvitenskap. Innen tradisjonelle universitetsfag som filosofi, historie og statsvitenskap er kvalitet viktigere enn kvantitet. For å sikre at de som velger disse studiene, har et sterkt engasjement og høy motivasjon, bør antallet studieplasser reduseres og inntakskravene heves. Dette vil kunne bidra til å redusere antallet studenter som velger disse fagene uten en klar plan for fremtidig yrkeskarriere, og dermed redusere risikoen for overproduksjon av kandidater i disse disiplinene.

Ved å justere inntakskrav og studieplasser innen disse fagområdene kan man bedre tilpasse utdanningssystemet til samfunnets behov. Her vil en del av lønningen ligge i å endre finansieringssystemet for høyere utdanning. Slik det er i dag, favoriserer systemet etablering av «billige» samfunns- og humanistiske fag på bekostning av realfag og teknologi. Her mener forlagsstillerne at man må lære av Danmark, der typen jobb studentene får etter endt utdanning, spiller en rolle i finansieringssystemet. Danmark har innført et system kalt «Uddannelsesdimensjonering», hvor finansiering og opptakskvoter til høyere utdanning delvis styres av arbeidsmarkedets behov. Formålet med dette er å sikre en bedre balanse mellom antall nyutdannede og etterspørselen etter deres kompetanse i arbeidsmarkedet. Hvis en utdanning har systematisk høy arbeidsledighet blant nyutdannede, kan det settes et tak på antall studieplasser for å unngå overproduksjon av kandidater i fag med lav etterspørsel. Forslagsstillerne vil også vise til at et flertall bestående av Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Fremskrittspartiet foreslo at «relevant arbeid etter endt studium og arbeidslivsrelevans i studiet» skulle være en faktor i forslaget til nytt finansieringssystem da Stortinget behandlet Meld. St. 14 (2019–2020) Kompetansereformen – Lære hele livet, jf. Innst. 370 S (2019–2020).

Forslagsstillerne vil også understreke behovet for en substansiell opptrappingsplan for fagskolene, der særlig fagskoleingeniørlinjene og andre etterspurte tekniske fag må prioriteres.

Forslagsstillerne mener det er viktig at systemet for høyere utdanning blir bedre i stand til å ivareta høy kvalitet på studiene, og at det bedre reflekterer arbeidslivets behov. Det må iverksettes tydelige tiltak som gir bærekraftig og effektiv ressursbruk i høyere utdanning.

Forslagsstillerne vil også peke på viktigheten av at Forsvaret har tilgang til nødvendig kompetanse for å oppnå den planlagte opptrappingen i årene fremover.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen sørge for at oppnådd relevant arbeid etter studiet blir en faktor i finansieringsordningen for høyere utdanning.
2. Stortinget ber regjeringen sørge for at det årlig sammenstilles et informasjonsgrunnlag om behovet for og mangelen på arbeidskraft i samfunnet som helhet, herunder næringslivet og industrien, basert på informasjon fra relevante aktører.
3. Stortinget ber regjeringen sørge for at politiske føringer blir en viktigere faktor i dimensjoneringen av høyere utdanning.
4. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en betydelig økning av kapasiteten i fagskolene på både kort og lang sikt.
5. Stortinget ber regjeringen foreta en gjennomgang av hvilke hindringer norske studenter innen helse-relaterte og andre utdanninger i utlandet møter når de ønsker å jobbe i Norge etter endt utdanning, og fremme tiltak for å redusere slike hindringer.
6. Stortinget ber regjeringen starte et arbeid med sikte på å kunne anerkjenne den formelle kompetansen til flere personer som bor i Norge, men har utdanning fra andre land.
7. Stortinget ber regjeringen foreta en gjennomgang av og på egnet måte orientere Stortinget om Forsvarets forventede behov for ulike typer kompetanse i årene fremover, forventet tilgang til relevant kompetanse og planene og prognosene for utdanning i Forsvaret og samarbeid med sivile utdanningsmiljøer.

8. mai 2025

Sylvi Listhaug

Himanshu Gulati

